

בפירוש רש"י בהוראת רב הונא לסוחרים

ירון בשן

הקדמות

"ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל".
דרשו רז"ל: 'לכם'-משלכם, להוציא את השאול ואת הגזול. על מנת שיהודי יקיים את מצות ארבעת המינים ביום הראשון של חג הסוכות צריכים ארבעת המינים להיות שלו.

בתחילת פרק שלישי במסכת סוכה¹, אומרת המשנה: "לולב הגזול... פסול". כאמור, לולב הגזול פסול ביום הראשון מכיוון שאינו בבעלותו של הגזולן. יש לציין כי אף על פי שאדם גזל חפץ, ישנה אפשרות שהחפץ יהיה בבעלותו. נחלקו האמוראים האם ברגע שיש יאוש של בעל החפץ הגזול נקנה החפץ לגזולן, ולפי אחת מהדעות רק לאחר שיש שינוי מסוים בחפץ, בנוסף ליאוש, נקנה החפץ לגזולן. במילים אחרות - האם יאוש כדי (בלבד) קני או יאוש כדי לא קני. עקרונית - לשינוי, שנצרך לאחת הדעות לשם קניית החפץ, ישנם מספר אופנים: שינוי רשות - החפץ עבר מרשות הגזולן לידי משהו אחר. שינוי מעשה - נעשה מעשה מסוים ששינה את החפץ, כגון לבנה גזולה שהשתמשו בה לבניית גדר. שינוי שם - מסיבה מסוימת קוראים לחפץ בשם אחר, כגון עגל שגדל, ועתה קוראים לו פר.

בגמרא מובאת עוד דעת אמוראים, הסוברת שישנה בעיה הלכתית נוספת לקיים את מצוות ארבעת המינים על ידי לולב גזול - מצווה הבאה בעבירה. מצווה שבאה בעבירה היא מצווה שה' כביכול מואס בה בגלל שבאה בעבירה. הגדר של מצווה הבאה בעבירה הוא, שקיום המצווה התאפשר על ידי עבירה, כגון שגול את הלולב. במקרה הזה, הימצאות הלולב אצלו היא המאפשרת את קיום המצווה והלולב נמצא אצלו על ידי מעשה עבירה של גול (והו הגדר לפי רש"י², שאף על פי שקנה את הלולב לפני שקיים בו את המצווה, לא סרה בעיית מצווה הבאה בעבירה).

אם כן, לפני חג הסוכות, בין שאר הדברים שצריך היהודי לדאוג להם, עליו לדאוג לשני דברים:

שארבעת המינים יהיו בבעלותו.

שלא יהיו אצלו בעבירה (דרישה שיתכן ששנויה במחלוקת אמוראים).

1. ויקרא כג, מ.

2. ספרא אמור פרשה יב, ד"ה פרק טז; מסכת סוכה מא, ב.

3. כס, ב.

4. כפי שכתב מחצית השקל, או"ח תרמט, סק"ג, ד"ה וכן משמע ברש"י.

נקודה נוספת שיש להקדים - קרקע אינה נגזלת. הנקודה הנצרכת לענייננו היא, שמכיוון שקרקע נחשבת לדבר שאינו יוצא מרשות הבעלים (על אף שהגזלנים מסלקים אותם מהקרקע) יאוש הבעלים אינו חל עליה גם אם הבעלים התייאשו. כל המחובר לקרקע הריהו כקרקע, ועל כן גם על הצמחים הצומחים בקרקע שנגזלה לא חל יאוש הבעלים. ברגע שתולשים את הצמחים מהקרקע, הם יוצאים מגדר של קרקעות ונכנסים לגדר של מטלטלין. בכך נוצרת בהם אפשרות שיצאו מרשות הבעלים, כדין כל מטלטלין שניתן לגולם. יוצא שגזלן התולש צמחים מקרקע שגזלה - גזול למעשה את הצמחים רק אז, ובשעה הזו גם חל עליהם יאוש הבעלים אף על פי שהבעלים התייאשו זה מכבר.

מהלך הגמרא

מסופר בגמרא⁵ שרב הונא פרסם דעת תורה לפני חג הסוכות. במאמר זה ננסה להבין, לפי פירוש רש"י, אלו בעיות בא רב הונא לפתור על ידי הוראותיו, וכיצד הוראותיו פתרו בעיות אלו.

רב הונא הורה לסוחרים, שלא יתלשו בעצמם את ההדסים שהם קונים מבעלי השדות הגויים, אלא יגידו לגויים לתלוש אותם ורק אחר כך יקנו אותם. כל זאת מפני שמן הסתם הגויים הם גזלנים, וכך גם גזלו את שדות ההדסים הללו. לכן, יש להורות לגויים לתלוש את ההדסים לפני הקניין, על מנת שיאוש הבעלים יחול בעוד ההדסים בבעלות הגויים. לאחר מכן, הסוחרים היהודים יבצעו את שינוי הרשות על ידי הקניין מהגויים.

הגמרא מקשה על סיפור זה שתי קושיות ומתרצתן:

קושיה ראשונה - מדוע צריך שדווקא הגויים יתלשו את ההדסים, והלא גם אם הסוחרים יתלשו את ההדסים בעצמם לאחר הקניין, מכל מקום יהיה צירוף של שינוי רשות ליאוש לאחר שהעם יקנה את ההדסים מהסוחרים?

תירוץ הגמרא - אין הכי נמי. הוראת רב הונא אכן איננה נצרכת לתיקון ההדסים שהעם קונים מהסוחרים, כי אם לתיקון ההדסים של הסוחרים עצמם.

קושיה שנייה - למה צריך שדווקא הגויים יתלשו את ההדסים, והלא גם אם הסוחרים יתלשו את ההדסים בעצמם לאחר הקניין, מכל מקום יהיה גם שינוי בנוסף ליאוש? היאוש יהיה כשהסוחרים יתלשו את ההדסים, ויצטרף אליו שינוי מעשה כשיאגדו את ההדסים ביחד עם הלולב והערבה. אפשרות נוספת היא שבמעשה האגידה יצטרף שינוי השם ליאוש.

תירוץ הגמרא - הגמרא מסבירה שההצעות הללו לשינוי מעשה או שינוי השם אינן עונות על הדרישות ההלכתיות להגדרת שינוי ולכן הן לא נחשבות לשינוי (והסבר המפורט אינו נצרך לענייננו).

מחלוקת המגן אברהם ור' עקיבא איגר בדעת רש"י

השו"ע⁶ כותב: "כל ארבעת המינים פסולים בגזול ובגנוב... ויש מי שאומר דלא נפסל גזול וגנוב אלא לגזול ולגנוב עצמו, אבל לאחרים כשר בשאר הימים חוץ מיום ראשון".

המגן אברהם מבאר שרש"י בסוגיה שלנו סובר כדעת היש מי שאומר בשו"ע, שהחסרון של מצווה הבאה בעבירה הוא רק כלפי הגזול עצמו, אבל כלפי אחרים אין חסרון של מצווה הבאה בעבירה, וזו לשונו: "צריך לומר דמיירי לפני יאוש... ואפילו הכי לאחרים לא הוי מצווה הבאה בעבירה וכן משמע ברש"י דף ל'...".

רעק"א⁷ מסביר כיצד, כנראה, למד המגן אברהם את רש"י, ובהמשך חולק עליו בהבנת רש"י. לדעתו, יש להבין את דברי רש"י בצורה אחרת, לפיה רש"י סובר שגם כלפי אחרים יש בעיה של מצווה הבאה בעבירה. בהמשך ננסה להראות שיש להבין את דברי רש"י על פי הבנתו הראשונה של רעק"א כדעת המגן אברהם (אף שיש להסתפק אם נכוון בדיוק לדעתו של המגן אברהם).

על מנת להבין את מחלוקתם יש להקדים שישנם שלשה גדרים בעניין זה (המבוארים ברעק"א):

הלולב בא לידו במעשה של איסור - לכולי עלמא מצווה הבאה בעבירה. בא לידו בהיתר - לכולי עלמא אין מצווה הבאה בעבירה. בא לידו באיסור - מחלוקת המגן אברהם ורעק"א בדעת רש"י.

בא לידו במעשה של איסור - כלומר, שהוא בעצמו עשה עבירה, מעשה של איסור, וודאי שהמצווה באה בעבירה. בא לידו בהיתר - הוא עצמו לא עבר שום עבירה והלולב הגיע לידו לאחר שהיה בבעלותו הגמורה של מי שהביא לו. דהיינו, הלולב נגזל ולאחר מכן היה יאוש בעלים, ולמאן דאמר יאוש כדי לא קני היה גם שינוי, ואז הלולב עבר לבעלותו של המחזיק בו. במקרה כזה, הלוקח את הלולב (ברשות) ממי שמחזיק בו נחשב שבא לידו בהיתר ובמקרה כזה גם רעק"א מודה שאין מצווה הבאה בעבירה. רעק"א מודה בזה מסברה, ואומר זאת כהנחת יסוד. כנראה שזה כל כך פשוט לו מפני שאין לאדם הזה שום קשר לעבירה. ועוד, אם לא נאמר כך הרי שאין לדבר סוף. בהמשך ננסה לעגן את הנחת היסוד הזו במקורות, לפי שיטתנו. בא לידו באיסור - הלולב הגזול הגיע לידו מידי אדם שהחזיק בו למרות שלא היה בעלים עליו. למאן דאמר יאוש כדי קני, זה קורה כאשר הלולב הגיע לידו לפני יאוש בעלים. למאן דאמר יאוש כדי לא קני, זה קורה אף אם היה כבר יאוש בעלים, אלא שעדיין לא היה שינוי, כלומר שהלולב עדיין לא נקנה לגזול. אם במצב כזה הגיע הלולב לידו נחשב שבא לידו באיסור, אף על פי שבעת לקיחתו את הלולב נעשה שינוי רשות שקנה את הלולב. במקרה שבא לידו באיסור נחלקו המגן אברהם ורעק"א בדעת רש"י. המגן אברהם סובר שאין מצווה הבאה בעבירה מכיוון שלא עשה מעשה עבירה, ורעק"א סובר שיש מצווה הבאה בעבירה מכיוון שסוף סוף בא לידו באיסור.

6. או"ח תרמט, א.

7. בהגהותיו שם, ומובא בחידושי לסוכה.

רש"י על פי ר' עקיבא איגר

לשונו של רש"י⁸ בבארו את דברי רב הונא לסוחרים (לפני המשא ומתן של הגמרא) נראית כמחולקת לשני חלקים, וזו לשונו:

"וקרקע אינה נגזלת. (א) כלומר, אינה קנויה לגזלן בשום יאוש, דלעולם בחוקת בעליה היא דמקראי נפקא לן בהגזול בתרא (ב"ק קיז, ב) בניזקין אבל משנתלש הפרי הוי גזל והתולשו הוא גזולו הלכך לגזווה הן מן המחובר ויתנוה לכם שיהיו הן הגזלנין ואתם לוקחין אותה מהם, והבעלים נתיאשו כבר מכל הפירות והוי יאוש אצלם, ואחר כך הוא משתנה מרשותן לרשותכם וקסבר יאוש גרידא לא קני אבל יאוש ושינוי רשות קני (ב) ואי נמי קני מצווה הבאה בעבירה הוי אם אתם תחתכוה מן המחובר תהיו אתם גוזלים."

מורכבותם של דברי רש"י הללו מאפשרת יותר מהבנה אחת. בפשטות, יש בדברי רש"י התייחסות גם למאן דאמר יאוש כדי לא קני, גם למאן דאמר יאוש כדי קני, גם למצווה הבאה בעבירה וגם ל- 'לכם' משלכם, כלומר הצורך בבעלות על ההדסים.

את הבנת המגן אברהם ברש"י נסביר בהרחבה בהמשך; וכאן נאמר בקיצור - רש"י הסביר את דברי רב הונא גם למאן דאמר יאוש כדי לא קני. לפי המאן דאמר הוה, כשרב הונא הורה לסוחרים שיהיה אצלם שינוי רשות נחשב הדבר שבא לידם באיסור, ואף על פי כן אין בהוראת רב הונא בעיה של מצווה הבאה בעבירה. מוכח, אם כן, שאין דין מצווה הבאה בעבירה כלפי אחרים.

רעק"א הסביר ששני החלקים של דברי רש"י הם שני פירושים שונים למהלך הגמרא. החלק הראשון הוא הסבר למהלך הגמרא על הצד שרב הונא סובר יאוש כדי לא קני, וכן סובר רב הונא שאין בכלל דין של מצווה הבאה בעבירה בתורה. לפי פירוש זה, רב הונא פותר בהוראותיו רק את בעיית הבעלות על ההדסים. לעומת זאת, החלק השני של דברי רש"י הוא הסבר למהלך הגמרא על הצד שרב הונא סובר יאוש כדי קני וכן סובר שאמרינן מצווה הבאה בעבירה. לפי פירוש זה, רב הונא מתמודד בהוראותיו גם עם דין מצווה הבאה בעבירה, אך בעניין הבעלות ההתמודדות קלה יותר, שהרי מספיק יאוש בעלים.

וזה לשון רעק"א: "ואף דרש"י כתב בדרך אחד דסבר רב הונא דיאוש לא קני, היינו דלצד זה סבר רב הונא דלא אמרינן מצווה הבאה בעבירה, ולאידך צד דסבר רב הונא יאוש קנה, סבר רב הונא מצווה הבאה בעבירה".

הוכחת ר' עקיבא איגר לדבריו

רעק"א מכריח את דבריו מדברי המהרש"א⁹. הזכרנו שהגמרא בקושייתה השניה על רב הונא שאלה מדוע לא אמר לסוחרים שיתלשו את ההדסים אפילו לאחר הקניין, ויעשו בנוסף לכך שינוי מעשה או שינוי שם. מקשה המהרש"א על קושיית הגמרא, שהפתרון שהציעה הגמרא בקושייתה איננו פותר את הבעיה של מצווה הבאה בעבירה, שהרי לפי הצעת הגמרא הסוחרים

8. ל, ב ד"ה וקרקע.

9. ל, ב ד"ה בפרש"י.

יתלשו את ההדסים ויגזלו אותם במעשה אסור. אם כן, נחשב הדבר בגדר בא לידם במעשה איסור, ואיך נמלטנו מבעיית מצווה הבאה בעבירה?

כדי לתרץ קושייתו, מחדש המהרש"א שכאשר מתבצע קניין של שינוי מעשה או שם לאחר שהחפץ כבר נקנה לגזלן סרה הבעיה של מצווה הבאה בעבירה. בטעם הדבר אפשר לומר שהעניין של השינוי בקניין הגזילה מהווה ניתוק מהבעלים הקודמים עד שכאילו יש לפנינו חפץ אחר שלא היה שייך לבעלים הקודמים. וכך גם לעניין מצווה הבאה בעבירה, השינוי מבטא ניתוק מהעבירה עד שכאילו אין קשר בין החפץ הנוכחי לחפץ שנעשתה בו העבירה. לפי המהרש"א לשינוי יש כוח עצמי מסוים לתקן את בעיית מצווה הבאה בעבירה. כוחו של השינוי יועיל רק כאשר השינוי מתבצע באופן עצמאי, אך כאשר השינוי מהווה חלק מהליך הקניין אינו מתקן את בעיית מצווה הבאה בעבירה. ולכן השינוי יועיל רק כאשר החפץ כבר נקנה למחזיק בו.

דברי המהרש"א יתרצו את קושייתו אך ורק אם נסביר שרב הונא סובר יאוש כדי קני. אם יאוש כדי קונה, ברגע התלישה ההדסים ייקנו לסותרים על ידי יאוש בעלים, ואחר כך תיפתר בעיית מצווה הבאה בעבירה על ידי השינוי. אך אם רב הונא סובר שיאוש כדי לא קונה, ההדסים ייקנו לסותרים רק לאחר שיעשו שינוי. ומכיוון שכך תישאר הבעיה של מצווה הבאה בעבירה שתיפתר רק לאחר שינוי נוסף, ולא מובנת הדרך שמציעה הגמרא בקושיה השנייה. לכן מוכח שאי אפשר לומר שרב הונא סובר שיאוש כדי לא קני, וגם סובר שיש דין מצווה הבאה בעבירה. בהסבר דעת רש"י חייבים לומר שהחלק השני של דבריו, לפיו יש דין מצווה הבאה בעבירה, מוסבר רק אם רב הונא סובר יאוש כדי קני. ובחלק הראשון, לפיו יאוש כדי לא קני, צריך לומר שרב הונא סובר שאין דין מצווה הבאה בעבירה. הסברנו לעיל בדעת המגן אברהם שעל פי תוראת רב הונא ההדסים באים לידי הסותרים באיסור, וזוהו מוכח שכלפי מי שלא עשה את מעשה העבירה אין חסרון של מצווה הבאה בעבירה. אך לפי ההבנה שהכריח רעק"א בדעת רש"י נדחית הוכחת המגן אברהם, שהרי אם יאוש כדי לא קני אין בכלל בעיה של מצווה הבאה בעבירה, ואם יאוש כדי קני הרי שההדסים באו לידם בהיתר.

ראיות שההסבר ברש"י הוא כהבנתו הראשונה של ר' עקיבא איגר

אמנם, מפתת מספר סיבות נראה כי דברי רש"י הם אחדותיים ואינם מורכבים משני פירושים:

א. רש"י לא בונה בהמשך דבריו בסוגיה שני מהלכים. יתר על כן, בהמשך¹⁰ רש"י מדבר על מצווה הבאה בעבירה ולא מזכיר שזה אינו אלא לפי פירוש אחד.

ואם תאמר אדרבה, משם נראה שמתייחס רק לפירוש אחד, כי משמע שרש"י ממקד את דברי הגמרא לפתירת הבעיה של מצווה הבאה בעבירה, ולא לפתירת הבעיה של יאוש כדי לא קני, ולכן נראה שיש פירוש שמתייחס רק לבעיה של מצווה הבאה בעבירה וסובר יאוש כדי קני

(כדברי רעק"א). ויש לומר¹¹ שבאמת יש להתמודד גם עם יאוש כדי לא קני, אלא שבקושיה המסוימת הוּו מתייחסים רק למצווה הבאה בעבירה. כלומר, הגמרא הקשחה, מדוע רב הונא מורה שהגויים יתלשו את ההדסים לפני הקניין ויהיה שינוי רשות כשהסוחרים יקנו מהם, והלא אפשר לבצע יאוש ושינוי גם אם הסוחרים יתלשו והעם יקנה מהסוחרים. וכתב רש"י על דברי הגמרא שם "ושינוי הרשות בידן" (כלומר שיש שינוי רשות ביד הקונים): "בידן. דידן הלוקחין אותן מהן ולדידן לאו מצווה הבאה בעבירה היא". זאת אומרת, ההצעה שהגמרא מציעה אינה פחות טובה מהוראת רב הונא לגבי הצורך גם ביאוש וגם בשינוי, שהרי יש שינוי לאחר יאוש בקניה של העם מהסוחרים. אך לגבי מצווה הבאה בעבירה לא ברור שההצעה של הגמרא מספיקה, ולכן רש"י רואה צורך להסביר שזה מועיל. הוה אמינא שדווקא כשהגויים גוזלים אז אינו נחשב מצווה הבאה בעבירה, אבל כשסוחרים יהודים גוזלים זו כן מצווה הבאה בעבירה, קא משמע לן רש"י שגם כאן אין מצווה הבאה בעבירה לקונים מהסוחרים.

מכל מקום, רש"י מזכיר בדבריו על המשך מהלך הגמרא את המושג מצווה הבאה בעבירה ולא מסייג שאינו רק לפי פירוש אחד.

ב. בדקדוק בדברי רש"י ניתן לראות שגם בתחילת דבריו מזכיר שיש כאן בעיה של מצווה הבאה בעבירה. אם רש"י היה רוצה להסביר רק את הבעיה של בעלות, 'לכם' משלכם, היה יכול לכתוב "אבל משנתלש הפרי הוּי גזל הלכך לגזווה הן מן המחובר ויתנוה לכם, והבעלים נתיאשו כבר...". אך רש"י מוסיף מספר מילים וכותב: "אבל משנתלש הפרי הוּי גזל והתולשו הוא גזולו, הלכך לגזווה הן מן המחובר ויתנוה לכם, שיהיו הן הגזלנין ואתם לוקחין אותה מהם, והבעלים נתיאשו כבר...". מבואר כאן שרש"י מדגיש את ההגדרה שהתלישה היא עבירה, ובפשטות, טעמו משום דין מצווה הבאה בעבירה. יתר על כן, בסוף הדיבור, כשרש"י מזכיר מפורשות מצווה הבאה בעבירה, הוא משתמש באותה לשון: - "מצווה הבאה בעבירה הוּי, אם אתם תחתכוה מן המחובר תהיו אתם גוזלים". (ואם תאמר, אם רש"י מדבר בתחילה על מצווה הבאה בעבירה למה לא כותב זאת במפורש? ויש לומר שרש"י מתאר את המציאות ולא נותן כותרות. גם כשרש"י דיבר על בעיית הבעלות, לא כתב במפורש את הכותרת 'לכם' משלכם, וגם כשמדובר על מצווה הבאה בעבירה, אינו כותב את הכותרת 'מצווה הבאה בעבירה' במפורש).

ג. מילות הקישור בין החלק הראשון בדברי רש"י לחלק השני הן "ואי נמי". אם היה כותב רש"י 'אי נמי', היתה זו באמת לשון של פתיחת פירוש חדש, אבל "ואי נמי" אין במשמע פתיחה של פירוש חדש אלא המשך הדברים הקודמים.

ד. מהמילים "הלכך לגזווה הן" רש"י מתחיל לכתוב בלשון ציווי לרבים, כאילו שאלו דבריו המפורטים של רב הונא לסוחרים. גם בחלק השני של דבריו, רש"י ממשיך באותה לשון, ונראה שזהו מהלך אחד ולא פירוש נוסף.

ה. בהוראת רב הונא מפורש שצריך שיהיה גם יאוש (אצל הגויים) וגם שינוי רשות, מהגויים לסוחרים. אם מסבירים שרב הונא סובר יאוש כדי קני אין צורך שהגמרא תכתוב מפורשות

שצריך שינוי רשות, כי הגויים קונים את ההדסים ביאוש וההדסים ממילא מגיעים לסוחרים בהיתר, ואין שום בעיה של מצווה הבאה בעבירה. 'שינוי רשות' זה מושג הקשור לדינים של שינוי, וכשההדסים באים בהיתר אין שום צורך למושג של שינוי. רעק"א בעצמו כותב שבליט ברירה צריך לומר שהמשפט הזה בגמרא הוא "לאו דוקא", ועדיין קצת קשה.

ו. רעק"א הסביר בפירוש הראשון ברש"י שרב הונא סובר יאוש כדי לא קני וסובר שאין דין מצווה הבאה בעבירה. לא כל כך פשוט לומר שיש אמוראים שחולקים על עצם הדין של מצווה הבאה בעבירה, שהרי הגמרא¹² מביאה את דין מצווה הבאה בעבירה בשם תנא - רשב"י. אפילו את דעת האמוראים¹³ לפיה אין דין מצווה הבאה בעבירה, מסייג תוספות¹⁴ רק למצוות דרבנן, ואילו בדאורייתא כולם מודים שיש דין מצווה הבאה בעבירה. משמע שרב הונא הורה באופן כללי לכל ימי חג הסוכות, כולל היום הראשון בו נוהגת מצות ארבעת המינים מדאורייתא.

הסברנו ברש"י

לכן נראה להסביר את דברי רש"י כמו שהסבירם רעק"א בתחילת דבריו על פי המגן אברהם. המבנה של דבריו הוא שבתחילה רש"י מסביר את המציאות עליה מדבר רב הונא, ובהסבר המציאות ממילא נפגשים עם הבעיות שיש במציאות, אותן רב הונא בא לפתור בהוראותיו. ישנן שתי בעיות: בעיית הבעלות ובעיית מצווה הבאה בעבירה, אך רש"י בחר שלא לפרט את המושגים הללו אלא רק לתאר את המציאות. לאחר מכן רש"י מסביר מה ההוראות עצמן של רב הונא, ואחר כך מגדיר מבחינה הלכתית את העקרונות שעומדים מאחורי ההוראות. נראה זאת בלשונו של רש"י:

תיאור המציאות הבעייתית:

"וקרקע אינה נגזלת. כלומר אינה קנויה לגזלן בשום יאוש דלעולם בחוקת בעליה היא דמקראי נפקא לן בהגזול בתרא (ב"ק קיז): בניזקין אבל משנתלש הפרי הוי גזל והתולשו הוא גזולו".

ההוראות:

"הלכך לגזווה הן מן המחובר ויתנוה לכם שיהיו הן הגזלנין ואתם לוקחין אותה מהם והבעלים נתיאשו כבר מכל הפירות והוי יאוש אצלם ואחר כך הוא משתנה מרשותן לרשותכם".

העקרונות ההלכתיים:

"וקסבר יאוש גרידא לא קני אבל יאוש ושינוי רשות קני ואי נמי קני מצווה הבאה בעבירה הוי אם אתם תחתכוה מן המחובר תהיו אתם גזולים".

12. ל, א.

13. שם.

14. שם ד"ה מתוך.

זאת אומרת, שלפי רש"י רב הונא סובר שיאוש כדי לא קני וגם סובר שיש דין מצווה הבאה בעבירה:

כשרש"י אומר "ואי נמי קני" כוונתו, במילים אחרות: "גם אם אין בעיה של בעלות יש עוד בעיה הלכתית לפתור", ואין כאן פתיחה לפירוש נוסף.

בגדר מצווה הבאה בעבירה

עתה יש להתמודד עם דברי המהרש"א שמוכרחים עקב הגמרא, כמו שהסברנו לעיל. ננסה להבין את הדברים על פי הבנה מחודשת בדין מצווה הבאה בעבירה.

לכאורה קשה על דברי המהרש"א, שאומר שכשעושים שינוי מעשה או שם לאחר שהחפץ הגזול קנוי למחזיק בו סרה בעיית מצווה הבאה בעבירה, מתחילת הסוגיה". הגמרא לומדת את דין מצווה הבאה בעבירה מהפסוק במלאכי": "... שנאמר 'והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה, גזול דומיא דפסח, מה פסח לית ליה תקנתא אף גזול לית ליה תקנתא, לא שנא לפני יאוש ולא שנא לאחר יאוש. בשלמא לפני יאוש, "אדם כי יקריב מכם" אמר רחמנא, ולא דידיה הוא, אלא לאחר יאוש - הא קנייה ביאוש! אלא לאו, משום דהוה ליה מצווה הבאה בעבירה".

תוכן הלימוד הוא "מה פסח לית ליה תקנתא אף גזול לית ליה תקנתא", ומבואר שאין תקנה: אם כן, מהיכן מחדש המהרש"א תקנה מסוימת לגזול? מהיכא תיתי ששינוי לאחר קניין יועיל?

על מנת להבין זאת יש להתבונן ברש"י על אתר: "מה פסח אין לו תקנה. לאחר זמן להקריבו שהרי מום קבוע עולמית הוא; אף גזול. ילפינן מינה דאין לו תקנה לאחר זמן ואפילו ביאוש..."

המילים "לאחר זמן" מיותרות ואף על פי כן רש"י חוזר עליהן פעמיים. משמע שרש"י מדגיש שכל הלימוד שאין לגזול תקנה נלמד בהקשר של מימד הזמן בלבד. 'אין לו תקנה לאחר זמן', למדו חז"ל שלאחר שנעשתה העבירה - אף אם יעבור זמן רב, ואף אם ישתנו דברים הנוגעים למימד הזמן, כגון יאוש, בכל זאת לא תהיה תקנה. אך על שינויים במימדים אחרים לא דיברו. לא דיברו על שינוי במימד הגוף - שינוי מעשה, לא דיברו על שינויים במימדים אחרים נוספים. כשיש שינויים במימדים אחרים - זו תקנתו.

רש"י לא חידש מדעתו את הצמצום של חוסר התקנה למימד הזמן בלבד, כשמתבוננים בלימוד מהפסוק אפשר לראות זאת. בפסוק כתובים שלשה מיני פסול: חולה, פסח וגזול. הגמרא לומדת "מה פסח... אף גזול", זאת אומרת שהגמרא משווה את גזול דווקא לפסח ולא לחולה כי בפסוק הם צמודים. למה לומדים מפסח לגזול דווקא את חוסר התקנה ולא לומדים דברים אחרים? נראה שלומדים דווקא את חוסר התקנה מפני שגזול נסמך בפסוק דווקא לפסח ולא לחולה, ולכן לומדים את הדבר שמייחד את הפסח בניגוד לחולה. ההבדל בין פסח לחולה הוא שלחולה יש תקנה ולפסח אין, ולכן לומדים דווקא את חוסר התקנה. כשנתבונן בדבר

15. ל, א.

16. א, יג.

נבחין כי עיקר התקנה בחולה הוא במימד הזמן, שהרי כל שינוי אחר אינו מהווה תקנה לחולה, שינוי רשות ושינוי שם, לדוגמא, לא מתקנים דבר בחולה. ועל כן עיקר ההבדל בין פסח לחולה הוא לגבי הזמן, ולכן לומדים לגזור רק את מימד הזמן.

השתא דאתינן להכי, נראה שלא חייבים להסביר כהמהרש"א. המהרש"א הגדיר את כוחו של השינוי לתקן את בעיית מצווה הבאה בעבירה ככוח עצמי שטמון בפעולת השינוי, ולכן השינוי יועיל לכך רק כאשר אינו חלק מהליך הקניין אלא נעשה לאחר הקניין. אך עתה אפשר להסביר את תיקון בעיית מצווה הבאה בעבירה, על ידי השינוי, באופן אחר. התיקון אינו נובע מכוחו העצמי של השינוי אלא מהגדר של מצווה הבאה בעבירה שהינו מוגבל לשינויים במימד הזמן בלבד. שינוי שאינו במימד הזמן גורם לשינוי בהגדרת המציאות, שעתה מוגדרת כמציאות אחרת מזו שהיה בה מצב של מצווה הבאה בעבירה. תיקון בעיית מצווה הבאה בעבירה אינו טמון בשינוי עצמו אלא במצב חדש של המציאות שהשינוי גורם, ולכן אין צורך שהשינוי יהיה דווקא לאחר הקניין. גם אם השינוי מהווה חלק מהליך הקניין הוא מתקן את בעיית מצווה הבאה בעבירה, כי הגדרת המציאות משתנית בין אם השינוי אינו חלק מהליך הקניין ובין אם הוא חלק ממנו. על פי זה אפשר לתרץ את קושיית המהרש"א גם אם נאמר שרב הונא סובר שיאוש כדי לא קני וגם סובר שיש דין מצווה הבאה בעבירה, שהרי שינוי מעשה יפתור את בעיית הבעלות ואת בעיית מצווה הבאה בעבירה גם יחד, גם אם הסוחרים יתלשו בעצמם את ההרסים לאחר הקניין.

על פי זה אפשר להסביר שלא רק שינוי מעשה או שינוי שם מתקנים את החסרון של מצווה הבאה בעבירה, אלא גם שינוי רשות איננו במימד הזמן ומתקן מצווה הבאה בעבירה. וזו הסיבה, לפי רש"י, שכלפי אחרים אין בעיה של מצווה הבאה בעבירה, כפי שכתב המגן אברהם. על פי זה אפשר גם לעגן בלימוד מהפסוק את ההנחה הבסיסית של רע"א שכשבא לידו בהיתר אין מצווה הבאה בעבירה, שהרי גם כאן יש שינוי רשות, שאיננו במימד הזמן.